

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA AGRONOMIJO

Uroš IPAVEC

**REVITALIZACIJA KMETIJE ZA POTREBE
ŽIVLJENJSKE SKUPNOSTI OSEB
S POSEBNIMI POTREBAMI**

DIPLOMSKO DELO

Visokošolski strokovni študij

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA AGRONOMIJO

Uroš IPAVEC

**REVITALIZACIJA KMETIJE ZA POTREBE ŽIVLJENJSKE
SKUPNOSTI OSEB S POSEBNIMI POTREBAMI**

DIPLOMSKO DELO
Visokošolski strokovni študij

**REVITALISATION OF FARM FOR NEEDS OF COMMUNITY OF
PEOPLE WITH SPECIAL NEEDS**

GRADUATION THESIS
Higher professional studies

Ljubljana, 2010

Diplomsko delo je zaključek visokošolskega strokovnega študija agronomija in hortikultura. Opravljeno je bilo na Katedri za agrometeorologijo, urejanje kmetijskega prostora ter ekonomiko in razvoj podeželja Oddelka za agronomijo Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani.

Študijska komisija Oddelka za agronomijo je za mentorico diplomskega dela imenovala prof. dr. Katjo Vadnal.

Komisija za oceno in zagovor:

Predsednik: prof. dr. Franc BATIČ
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo

Član/ica: prof. dr. Katja VADNAL
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo

Član/ica: izr. prof. dr. Andrej UDOVČ
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo

Datum zagovora: 27.12.2010

Naloga je rezultat lastnega raziskovalnega dela. Podpisani se strinjam z objavo naloge v polnem tekstu na spletni strani Digitalne knjižnice Biotehniške fakultete. Izjavljam, da je naloga, ki sem jo oddal v elektronski obliki, identična tiskani verziji.

Uroš Ipavec

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

ŠD	Vs
DK	UDK 631.115.1:159.922.76:364.65(043.2)
KG	kmetije / osebe s posebnimi potrebami / socialne storitve / delavne aktivnosti / revitalizacija / opuščene kmetije /
KK	AGRIS E10
AV	IPAVEC, Uroš
SA	VADNAL, Katja (mentorica)
KZ	SI-1000 Ljubljana, Jamnikarjeva 101
ZA	Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo
LI	2010
IN	REVITALIZACIJA KMETIJE ZA POTREBE ŽIVLJENJSKE SKUPNOSTI OSEB S POSEBNIMI POTREBAMI
TD	Diplomsko delo (Visokošolski strokovni študij)
OP	VIII, 32 str., 12 pregl., 5 sl., 21 vir.
IJ	sl
JJ	sl/en
AI	Skupina staršev, otrok s posebnimi potrebami, učencev Waldorske šole v Ljubljani, želi opuščeno kmetijo, ki jo je kupil eden od staršev, obnoviti in usposobiti za potrebe bivalne skupnosti teh otrok, v kateri bodo lahko živeli in delali po končanem šolanju. Cilj naloge je pripraviti tehnološki načrt revitalizacije opuščene kmetije za potrebe izvajanja zelenega programa socialnega varstva za mlajše odrasle s posebnimi potrebami in oceniti potrebne delovne moči, ter ekonomičnost gospodarjenja. Rezultati kažejo, da bi se na kmetiji lahko ukvarjali s sadjarstvom, pridelovanjem vrtnin in zelišč, čebelarstvom in rejo ovac. Kljub temu, da je cilj pridelovnja oziroma reje ustrezna ponudba delovnih aktivnosti in samooskrba bivalne skupnosti, bi kmetija, kot kažejo rezultati ekonomičnosti gospodarjenja, ne poslovala z izgubo. Velikih dobičkov seveda ni za pričakovati, vendar rezultati kažejo, da bi bili pokriti stroški poslovanja pri vseh načrtovanih dejavnostih.

KEY WORDS DOCUMENTATION

DN Vs
DC UDC 631.115.1:159.922.76:364.65 (043.2)
CX farms / people with special needs / social activities / abandoned farms /
revitalisation /
CC AGRIS E10
AU IPAVEC, Uroš
AA VADNAL, Katja (supervisor)
PP SI – 1000 Ljubljana, Jamnikarjeva 101
PB University of Ljubljana, Biotechnical Faculty, Department of Agronomy
PY 2010
TI REVITALISATION OF FARM FOR NEEDS OF COMMUNITY OF PEOPLE
WITH SPECIAL NEEDS
DT Graduation thesis (Higher professional studies)
NO VIII, 32 p., 12 tab., 5 fig., 21 ref.
LA sl
AL sl/en
AB The group of parents of children with special needs, Waldorska šola Ljubljana students, wants to restore an abandoned farm, bought by one of the parents. The objective is to restore and establish the farm for the needs of community in which these children could live and work after finishing school. The aim of thesis is to prepare a technological revitalization plan in order to implement the green welfare program for young adults with special needs on the abandoned farm. The aim also is to evaluate needed labor quantities and to evaluate management efficiency of the farm. The thesis results indicate that the discussed farm can deal with fruit growing, cultivation of vegetables and herbs, beekeeping and sheep breeding. An adequate offer of working activities for the community residents and self-sufficiency of the community are the objectives of the farm production- despite this fact, as shown by results, the farm would not be operating at a loss. Big gains, of course, are not expected, but the results show that the costs can be covered for all planned activities on the farm.

KAZALO VSEBINE

Ključna dokumentacijska informacija(KDI)	III
Key words documentation	IV
Kazalo vsebine	V
Kazalo preglednic	VII
Kazalo slik	VIII
1 UVOD	1
1.1 SOCIALNO KMETIJSTVO OZIROMA ZELENİ PROGRAMI SOCIALNEGA VARSTVA	1
1.2 POVOD	1
1.3 CILJ	1
2 PREGLED OBJAV	2
2.1 PROGRAM RAZVOJA PODEŽELJA REPUBLIKE SLOVENIJE 2007-2013.....	2
2.2. KMETIJA KOT IZVAJALEC SOCIALNO-VARSTVENIH STORITEV	3
2.3. PRILOŽNOSTI ZA RAZVOJ SOCIALNIH PROGRAMOV	4
2.4. SOCIALNE DEJAVNOSTI NA KMETIJAH- DEJAVNIKI ZA IN PROTI.....	5
2.5. DOPOLNILNE DEJAVNOSTI NA KMETIJI	7
2.6. NIZOZEMSKA IZKUŠNJA S »TERAPEVTSKIMI« KMETIJAMI	8
3 MATERIALI IN METODE DE LA	11
3.1 LOKACIJA OPUŠČENE KMETIJE	11
3.2 METODA DE LA	11
3.2.1 Pridobivanje potrebnih podatkov o kmetiji.....	11
3.2.2 Načrt revitalizacije kmetije.....	11
3.2.3 Izračun ekonomike pridelovanja/reje.....	12
4 REZULTATI	13
4.1 OPIS KMETIJE.....	13
4.1.1 Okolica kmetije	14
4.2 NAČRT REVITALIZACIJE KMETIJE	14
4.2.1 Načrt naprave sadovnjaka	14
4.2.2 Načrt naprave vrta	17
4.2.3 Načrt naprave zeliščnega vrta	18
4.2.4 Načrt naprave čebelnjaka	19

4.2.5 Načrt za rejo ovac	21
4.2.6 Ocena potrebnih delovnih moči na kmetiji	23
4.2.7 Rekapitulacija stroškov, prihodkov ter pokritja	27
5 RAZPRAVA IN SKLEPI.....	28
5.1 RAZPRAVA.....	28
5.2 SKLEPI.....	29
6 POVZETEK	31
7 VIRI	32
ZAHVALA	

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1: Sodila in indikatorji za pripravo načrta revitalizacije kmetije.....	12
Preglednica 2: Ocena potrebnih delovnih ur za posamezna opravila v sadovnjaku.....	16
Preglednica 3: Kalkulacija pridelovanja sadja.....	16
Preglednica 4: Ocena potrebnih delovnih ur za posamezna opravila na zelenjavnem vrtu.	17
Preglednica 5: Pričakovane količine vrtnin	18
Preglednica 6: Kalkulacija pridelovanja vrtnin in zelišč	19
Preglednica 7: Ocena potrebnih delovnih ur za posamezna opravila v čebelarstvu.....	20
Preglednica 8: Kalkulacija pridobivanja medu.....	21
Preglednica 9: Ocena potrebnih delovnih ur za posamezna opravila v ovčereji	22
Preglednica 10: Kalkulacija reje ovac	23
Preglednica 11: Potrebne ure za posamezno dejavnost na kmetiji.....	23
Preglednica 12: Ekonomika kmetije.....	27

KAZALO SLIK

Slika 1: Lokacija kmetije	11
Slika 2: Zapuščena gradnja na kmetiji.....	13
Slika 3: Parcela	14
Slika 4: Začasna električna ograja iz električne mreže.....	22
Slika 5: Sestava skupno potrebnih delovnih ur na kmetiji po dejavnostih.....	24

1 UVOD

1.1 SOCIALNO KMETIJSTVO OZIROMA ZELENI PROGRAMI SOCIALNEGA VARSTVA

Sodelovanje kmetijstva in podeželskih skupnosti z ljudmi, ki so bili v življenju tako ali drugače prikrajšani, je bilo v Evropi že od nekdaj razvito. Podeželje je sodelovalo pri razvijanju in pospeševanju različnih načinov in oblik solidarnosti, socialne pomoči in socialnega vključevanja. Danes vse te dejavnosti združujemo pod okriljem zelenih programov socialnega varstva, ki so namenjeni skrbi za ljudi s posebnimi potrebami, njihovi rehabilitaciji in vključevanju v večinsko družbo. Programi so namenjeni ljudem, katerih pogajalska moč je skromna zaradi različnih virov prikrajšanosti in ovir (ljudje z motnjami v duševnem zdravju in z motnjami v duševnem razvoju, zaporniki, odvisniki, otroci in mladostniki, begunci ipd.) (SoFar, 2008).

1.2 POVOD

Skupina staršev otrok s posebnimi potrebami, učencev Walfdorske šole v Ljubljani, želi opuščeno kmetijo, ki jo je kupil eden od staršev, obnoviti in usposobiti za potrebe bivalne skupnosti teh otrok, v kateri bodo lahko živeli in delali po končanem šolanju. Naša raziskava je namenjena zgolj analizi ustvarjanja delavnih aktivnosti, ne pa tudi bivanja.

1.3 CILJ

Cilj naloge je pripraviti načrt revitalizacije opuščene kmetije za potrebe izvajanja zelenega programa socialnega varstva za mlajše odrasle s posebnimi potrebami, ki so obiskovale Walfdorsko osnovno šolo v Ljubljani.

2 PREGLED OBJAV

2.1 PROGRAM RAZVOJA PODEŽELJA REPUBLIKE SLOVENIJE 2007-2013

Program razvoja podeželja za obdobje 2007-2013 (2007) je razdeljen na štiri glavne osi razvoja, in sicer:

- os 1 vsebuje ukrepe za dvig konkurenčnosti kmetijstva in gozdarstva
- os 2 vsebuje ukrepe za ohranjanje okolja in podeželja
- os 3 vsebuje ukrepe, namenjene dvigu kakovosti življenja in diverzifikaciji aktivnosti na kmetijah
- os 4 zajema spodbujanje odločanja o razvoju posameznih podeželskih območij po pristopu od spodaj navzgor (pristop LEADER).

Tri prednostne naloge prve osi so:

- dvig usposobljenosti in krepitev človeškega potenciala v kmetijstvu in gozdarstvu;
- prestrukturiranje fizičnega kapitala v kmetijstvu in gozdarstvu ter spodbujanje inovativnosti;
- izboljšanje kakovosti kmetijske proizvodnje in proizvodov.

Vse tri so usmerjene predvsem k dvigu konkurenčnosti in ustvarjanju večje dodane vrednosti kmetijstva, živilstva in gozdarstva. Poleg tega naj bi neposredno in medsebojno ugodno vplivale tudi na izboljšanje kakovosti okolja ter življenja na podeželju.

Prednostni nalogi druge osi sta:

- ohranjanje kmetijstva na območjih z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost;
- spodbujanje okolju prijaznih kmetijskih praks.

Obe sta usmerjeni v podporo ohranjanju kmetovanja na območjih z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost in spodbujanje okolju prijazne kmetijske prakse tudi na območjih Natura 2000 in na območjih, ki so za ohranjanje biodiverzitete posebnega pomena. Prav tako bosta neposredno pripomogli k izboljšanju stanja okolja in voda, podpirali trajnostno rabo kmetijskih zemljišč in sonaravne oblike kmetovanja.

Prednostni nalogi tretje osi sta:

- diverzifikacija podeželskega gospodarstva;
- izboljšanje kakovosti življenja na podeželju.

Obe naj bi prispevali k izboljšanju zaposlitvenih možnosti in gospodarskega razvoja podeželja, h kakovosti življenja na podeželju ter ohranjanju naravne in kulturne dediščine.

Ukrepi tretje osi so:

311 - Diverzifikacija v nekmetijske dejavnosti

312 - Podpora ustanavljanju in razvoju mikropodjetij

322 - Obnova in razvoj vasi

323 - Ohranjanje in izboljševanje dediščine podeželja.

Ukrep 311 omogoča vključevanje kmetij v izvajanje storitev na področju izobraževanja (vrtci) in socialnega varstva (skrb za ostarele, za ljudi s posebnimi potrebami itd.). Kmetije bi te storitve izvajale kot dopolnilne dejavnosti, s čemer bi se ohranila vitalnost kmetij in kmetovanja na za kmetijstvo manj primernih območjih, kot tudi popestril razvoj sonaravnega kmetijstva. Socialne storitve kot dopolnilna dejavnost bi omogočile lažji obstanek kmetijstva na goratih območjih, s težko dostopnimi pobočji in razdrobljenimi kmetijskimi zemljišči. Ohranjanje in razvoj kmetijstva na teh območjih sta, zaradi pomanjkanja delovnih mest in odmaknjenosti, še posebej pomembna. Tako so torej socialne storitve kot dopolnilna dejavnost na kmetijah eden izmed dobrih, a na žalost slabo izkoriščenih načinov za izpolnitev ciljev Programa razvoja podeželja za obdobje 2007 - 2013.

Prednostna naloga četrte osi, LEADER, je spodbujanje pridobivanja strokovnih znanj, kot tudi spodbujanje lokalnih skupnosti za vzpostavitev javno-zasebnih lokalnih partnerstev in njihovo vodenje, izdelava in izvajanje lokalnih razvojnih strategij ter sodelovanje in povezovanje med lokalnimi akcijskimi skupinami (LAS).

2.2 KMETIJA KOT IZVAJALEC SOCIALNO-VARSTVENIH STORITEV

Podobno kot drugod v Evropi ima tudi Slovenija bogato tradicijo povezovanja kmetijstva s skrbjo za osebe s posebnimi potrebami. Nekoč je slovenska psihiatrija hortikulture terapije in z živalmi podprte terapije uporabljala kot pomembne sestavine delovnih terapij. Danes so le malo v rabi, saj so jih postopno nadomestile druge terapevtske aktivnosti. Enako velja tudi za terapije, ki so namenjene drugim ciljnim skupinam, bolnikom in invalidom. Vendarle pa v zadnjem času narašča zanimanje za izrabo pozitivnih učinkov kmetovanja/vrtnarjenja kot tudi stika z domačimi živalmi pri povečanju kakovosti življenja ljudi s posebnimi potrebami (Vadnal, 2003).

Zeleni program socialnega varstva je ponudba storitve socialnega/zdravstvenega varstva, ki se praviloma izvaja na družinski kmetiji kot dopolnilna dejavnost, kjer uporabniki delajo z domačimi živalmi, kulturnimi rastlinami in zemljo oziroma uporabljajo njene razpoložljive vire.

Kot zeleni program socialnega/zdravstvenega varstva šteje tudi kmetijska dejavnost (poljedelstvo, hortikultura, živinoreja) podjetij in socialnovarstvenih, zdravstvenovarstvenih ter izobraževalnih institucij (Politike..., 2008).

2.3 PRILOŽNOSTI ZA RAZVOJ SOCIALNIH PROGRAMOV

Priložnosti za razvoj zelenih programov socialnega varstva so predvsem v njihovi skladnosti z zasnovo večnamenskega kmetijstva in s splošnimi razvojnimi dokumenti v Sloveniji. Največje nevarnosti pa so v sprejemljivosti tovrstne dejavnosti s strani lokalnih skupnosti in pa v težnjah po njeni preveliki normiranosti, čeprav v ustrezni pravni ureditvi vidijo deležniki enega od ključnih pogojev za prihodnji razvoj zelenih programov socialnega varstva.

Prednosti so predvsem v izjemno ugodnih učinkih na kakovost življenja uporabnikov, še posebej na dvig samopodobe. Šibka točka oziroma slabost zelenih programov pa je ekonomika, saj so njihovi gospodarski učinki v najboljšem primeru skromni. Ob tem pa so izvajalci zelenih programov glede njihove ekonomske perspektive zelo optimistični in vanje tudi sorazmerno veliko vlagajo. Razloga za tak optimizem sta dva. Prvi je ta, da bodo lahko uporabili učinek krivulje učenja in izkušenj. Drugi pa temelji na dejstvu, da se uveljavljata dva nova koncepta, in sicer večnamensko kmetijstvo in skupnostni modeli socialnega varstva, ki poudarjata ekonomijo cilja (Vadnal, 2008).

Bajd Frelih (2006) je analizirala pripravljenost kmetov na širšem območju Škofje Loke, da se vključijo v izvajanje socialnih storitev za osebe z motnjami v duševnem razvoju. Ugotovila je, da so se kmetje bolj pripravljeni vključiti v ponudbo dnevnih aktivnosti za te osebe, manj pa v njihovo celodnevno oskrbo. Zato predlaga, da bi kmetije usposobili predvsem za socialno-varstvene storitve, kot so obisk kmetije z učenjem, usposabljanje za kmetijska dela ter vključevanje v redna dela na kmetiji.

Zazvonilova (2005) je analizirala izvajanje naravoslovnega dne za otroke z motnjami v duševnem razvoju, ki ga je v sodelovanju z osnovno šolo s prilagojenim programom izvajala ekološka kmetija kot dopolnilno dejavnost. Ugotovila je, da je na kmetiji lažje dosegati učne cilje zaradi večje motiviranosti otrok. Poleg tega si otroci pridobijo nove ročne spretnosti, krepijo vztrajnost pri delu in bogatijo ter poglobljajo medsebojne odnose in odnose z učitelji. Naravoslovni dan načrtujejo skupaj, učitelji in gospodarica kmetije. Šola kmetiji povrne tudi stroške, ki jih ima kmetija z naravoslovnim dnevom.

Umek (2006) je pripravil tehnološki in ekonomski načrt za zeleni program, s katerim bi lahko Socialna zadruga za pedagoško in socialno rehabilitacijo »I Girasoli«, uresničila svoje cilje na področju kakovostne skrbi za 14 odraslih z zmernimi motnjami v duševnem razvoju. Ugotovil je, da bi smiselno načrtovano celoletno hortikulturno proizvodnjo na 50 arih kmetijskega zemljišča lahko zagotovili dovolj aktivnosti za uporabnike in uvedli tudi hortikulturno terapijo zanje. Rezultati so tako pokazali, da bi lahko socialna zadruga z zelenim programom uresničila svoje socialno-varstvene cilje, da pa ni pričakovati, da bi lahko s hortikulturo ustvarili pozitivne finančne rezultate.

2.4 SOCIALNE DEJAVNOSTI NA KMETIJAH- DEJAVNIKI ZA IN PROTI

Vključevanje kmetij v socialno varstvo ima svoje prednosti, kot tudi pomanjkljivosti. Za umeščanje socialnih storitev kot dopolnilnih dejavnosti na kmetije so pomembna naslednja dejstva (Vadnal, 2001):

- kmetijstvo (cvetličarstvo, vrtnarstvo, pridelovanje zdravilnih zelišč in začimb ter gob,reja malih živali, terapevtsko jahanje ipd.) je nepogrešljiva sestavina programov aktivnosti in zaposlitve oseb z motnjami v duševnem razvoju in v številnih drugih rehabilitacijskih programih. V skladu z načelom normalizacije je smiselno predpostaviti, da se bodo v izrabo terapevtskega potenciala kmetijstva vključile tudi kmetije, kar bi ta potencial še povečalo;
- zakon o kmetijstvu med ukrepi kmetijske strukturne politike predvideva tudi podpore kmetijski dejavnosti in z njo povezanimi dejavnostmi na podeželju ter podpore za izboljšanje razmer bivanja in dela prebivalcev na teh območjih z namenom ohranitve poseljenosti in krajine ter varovanje naravnih in drugih vrednot na teh območjih. Na podlagi tega lahko ugotovimo, da je mogoče pod okriljem obstoječe kmetijske politične paradigme oblikovati ciljne politike, ki bodo povečale tako zaposlitveni potencial kot tudi ponudbo socialno-varstvenih storitev na kmetijah in na podeželju. Enako velja za zakonsko opredelitev dopolnilne dejavnosti na kmetiji kot s kmetijstvom oziroma gozdarstvom povezane dejavnosti, ki se opravlja na kmetiji in ji omogoča boljše rabo njenih proizvodnih zmogljivosti ter delovne sile družinskih članov. Glede na to, da vse vrste dejavnosti, ki se lahko opravljajo kot dopolnilne dejavnosti na kmetiji, njihov obseg in pogoje predpiše vlada in pri tem upošteva tudi specifične pogoje in značilnosti posamezne vrste dopolnilnih dejavnosti, lahko ugotovimo, da tudi s tega vidika ni nikakršnih normativnih ovir;
- ekološko kmetovanje se v Sloveniji pod vplivom javnih podpor temu načinu kmetovanja naglo širi. Ker je tovrstno kmetovanje v primerjavi s konvencionalnim veliko bolj delovno intenzivno, lahko ocenimo, da se povečuje skupni obseg potrebnega ročnega dela različnih ravni zahtevnosti. Mednarodne izkušnje kažejo, da so za razvijanje oziroma izvajanje socialno-varstvenih funkcij primerne kmetije z nekonvencionalno oziroma dobro agronomsko prakso;
- številne slovenske kmetije so se že neposredno srečale s problemom oseb s posebnimi potrebami. Med osebami z motnjo v duševnem razvoju, ki so »doma«, je veliko takih, ki jih starši zaposlijo z delom na domači kmetiji. Podobno velja za kmete, ki se na podlagi lokalnih iniciativ vključujejo v programe terapevtskega jahanja, terapevtskega kmetijstva in podobno. Na nekaterih območjih Slovenije imamo dolgo tradicijo rejništva. Tudi raziskave o pripravljenosti kmetij za razvoj novih socialno-varstvenih storitev so obetavne. Upoštevati velja tudi, da se je del kmetij odločil za ekološko pridelovanje iz t. i. filozofskih razlogov. Na podlagi tega lahko predpostavimo, da število kmetij, ki bi se bile pripravljene preskusiti na tem področju ni nič manjše kot drugod v Evropski uniji, kjer so te pobude najživahnejše;
- dobro razvita in razvejana mreža kmetijskih šol in zavodov ter kmetijskih svetovalcev je sposobna ponuditi ustrezne strokovne podpore kmetom, ki bi se odločili za uvajanje socialno-varstvenih storitev na svoji kmetiji. Enako velja za usposabljanje oseb s posebnimi potrebami za delo na kmetiji.

Med dejavnike, ki govorijo proti umeščanju socialnih storitev kot dopolnilnih dejavnosti na kmetijah, bi lahko uvrstili naslednje (Vadnal, 2001):

- kljub priseganju na človekove pravice je v Sloveniji veliko nestrpnosti do drugačnosti in drugačnih. Stigmatizirane pa niso samo osebe s posebnimi potrebami, tudi odnos do kmetov še ni povsem brez predsodkov: na kmetiji ostane tisti, ki ni sposoben za nič drugega. Zato je pričakovati pomisleke o primernosti kmetov kot do izvajalcev programov aktivnosti oziroma zaposlitve oseb s posebnimi potrebami, ki so strokovno zelo zahtevni, vendar po svoji naravi interdisciplinarni;
- obstoječo mrežo skrbi za osebe s posebnimi potrebami oziroma za tiste z motnjo v duševnem razvoju sestavljajo družina, država (socialna služba, strokovne skupine izvajalcev ipd.) in prostovoljci (npr. Sožitje). Manjka četrti temeljni dejavnik mreže, komercialni sektor. Vključevanje tega sektorja v normalizacijo oseb s posebnimi potrebami je eden od osrednjih ciljev nacionalnega programa usposabljanja in zaposlovanja invalidov. Uresničevanje tega programa je ključnega pomena za ustvarjanje spodbudnih pogojev za razvoj terapevtskega kmetijstva;
- kmet, ki se bo lotil terapevtskega kmetijstva, se bo soočil z dvema popolnoma različnima dejavnostma. V bistvu mora povezati dva popolnoma različna obrata oziroma posla. Obe dejavnosti imata svoj lasten proračun, organizacijo in administracijo. Socialno-varstvena oskrba je zanj popolnoma nova. Ne glede kako malo je, predstavlja glede na posebne potrebe varovancev veliko in zahtevno breme. Vse to lahko vodi k preobremenjevanju kmečke družine in problemov v izvajanju kmetijske dejavnosti kmetije (neskladje med kmetijskimi opravili, ki morajo biti opravljena in delovno zmožnostjo varovancev);
- podcenjevanje uporabnega razvojnega raziskovanja in vrednotenje raziskovalnega dela raziskovalnih skupin vodi v spoznavne in kadrovske primanjkljaje na številnih področjih, kot so npr. vrednotenje in ponotranjenje vseh vrst eksternalij kmetije, organizacija dela na kmetiji itd., ki so ključni za udejanjanje večnamenskosti kmetijstva za oblikovanje aktivnih ciljnih javnih politik.

2.5 DOPOLNILNE DEJAVNOSTI NA KMETIJI

Po Zakonu o kmetijstvu (2008) je dopolnilna dejavnost na kmetiji s kmetijstvom oziroma gozdarstvom povezana dejavnost, ki omogoča kmetiji boljšo rabo njenih proizvodnih zmogljivosti ter delovne moči članov kmetije in zaposlenih na kmetiji.

Letni dohodek iz dopolnilnih dejavnosti na člana kmetije ne sme presegati 1,5 povprečne letne plače na zaposleno ali zaposlenega v Republiki Sloveniji v preteklem letu, v območjih z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost pa ne sme presegati tri povprečne letne plače na zaposlenega v Republiki Sloveniji v preteklem letu.

Nosilec dopolnilne dejavnosti na kmetiji je član kmetije, ki se ukvarja s kmetijsko dejavnostjo.

Za opravljanje dopolnilne dejavnosti na kmetiji je treba pridobiti dovoljenje, ki ga na zahtevo vlagatelja izda upravna enota, če so za to izpolnjeni predpisani pogoji.

V skladu z Uredbo o vrsti, obsegu in pogojih za opravljanje dopolnilnih dejavnosti na kmetiji (2005) so na kmetiji dovoljene naslednje vrste dopolnilnih dejavnosti:

1. predelava kmetijskih pridelkov, medu in čebeljih izdelkov, zelišč, gozdnih sadežev, gob in gozdnih sortimentov;
2. prodaja:
 - kmetijskih pridelkov z drugih kmetij in izdelkov, ki jih druga kmetija proizvaja v skladu s predpisi o dopolnilnih dejavnostih na kmetiji,
 - drugje proizvedenih izdelkov iz lastnih surovin;
3. turizem na kmetiji:
 - gostinska dejavnost,
 - negostinska dejavnost;
4. dejavnost, povezana s tradicionalnimi znanji na kmetiji, storitve oziroma izdelki (npr: oglarstvo, tradicionalno krovstvo s slamo, škodlami in skriljem, peka v kmečki peči, izdelava drobnih galanterijskih izdelkov iz lesa, zbirke, izdelava podkev, podkovno kovaštvo, tradicionalni izdelki iz zelišč in dišavnic);
5. pridobivanje in prodaja energije iz obnovljivih virov;
6. storitve s kmetijsko in gozdarsko mehanizacijo, opremo, orodji in živalmi ter oddaja le-teh v najem;
7. izobraževanje na kmetijah, povezano s kmetijsko, gozdarsko in dopolnilno dejavnostjo na kmetiji;
8. zbiranje in kompostiranje organskih snovi;
9. ribogojstvo in predelava sladkovodnih rib;
10. aranžiranje ter izdelava vencev, šopkov ipd. iz lastnega cvetja in drugih okrasnih rastlin.

Na kmetiji se dopolnilne dejavnosti izvajajo v celoti ali delno na zemljiščih ali v objektih, ki jih ima nosilec dopolnilne dejavnosti ali družinski član v lasti, najemu ali v zakupu, ali v skupnih objektih, razen tistih vrst dopolnilnih dejavnosti, pri katerih se določena opravila teh dejavnosti zaradi njihove narave izvajajo izven kmetije.

Pregled dosedanjih raziskav na področju dopolnilne dejavnosti razkriva naslednje (Kulovec, 2002):

- problematika dopolnilnih dejavnosti na kmetijah je v Sloveniji slabo raziskana, saj ne poznamo niti vseh pojavnih oblik in obsega, pa tudi ne gospodarskih razsežnosti, iz državnega proračuna ni jasno razvidno, koliko denarja je namenjeno dopolnilnim dejavnostim na kmetiji,
- zaenkrat še ne obstaja informacijski sistem, ki bi sistematično vključeval kmetije, ki se ukvarjajo z dopolnilnimi dejavnostmi,
- ključna ovira za razvoj dopolnilnih dejavnosti na kmetijah je pomanjkanje, nedodelanost ali neustreznost normativnih aktov, ki urejajo tovrstne dejavnosti,
- kmetije, ki imajo interes za izvajanje dopolnilnih dejavnosti, nimajo primerne izobrazbe.

2.6 NIZOZEMSKA IZKUŠNJA S »TERAPEVTSKIMI« KMETIJAMI

Poglavje povzeto po viru (Vadnal, 2001).

Pod pritiskom naraščajoče konkurence in sprememb na trgu so tudi nizozemski kmetje prisiljeni, da iščejo nove poslovne priložnosti. Ena od teh je tudi razvoj »terapevtskega kmetijstva«.

Terapevtska kmetija je kmetijski obrat, ki v kmetovanje (pridelovanje oziroma rejo) vključuje posebne socialno-varstvene storitve in s tem oblikuje priložnosti za delo osebam s posebnimi potrebami.

Terapevtske kmetije se delijo v dve veliki skupini:

- antropozofske kmetije
- racionalne terapevtske kmetije

Razvojno so zanimive predvsem racionalne terapevtske kmetije, ki temeljijo na gospodarski presoji in jih je med terapevtskimi kmetijami največ. Vsem je skupno, da so gospodarsko učinkovite in so sposobne ponuditi delo osebam s posebnimi potrebami čez vse leto, razlikujejo pa se po velikosti (prevladujejo majhne kmetije) in po usmeritvi proizvodnje (mešane ali specializirane). Razlikujejo se tudi po tem, kako so terapevtske (socialno-varstvene) storitve vključene v celoten kmetijski obrat. Če je večji poudarek na kmetijskem obratu, kmetija ponuja delo (aktivnosti, zaposlitev) manjšemu številu oseb (1 - 5), če pa je večji poudarek na terapevtskih storitvah, omogočajo delo večjemu številu oseb (6 - 15).

Ciljna skupina oseb s posebnimi potrebami je zelo pestra. Sestavljajo jo osebe z motnjami v duševnem razvoju, bivši kaznjenci, bivši odvisniki, pa tudi od stresa načeti poslovneži. Gre torej za osebe, ki potrebujejo pomoč pri vključevanju v družbo in vstopanju na trg dela.

Izzivi, ki jih sproža terapevtsko kmetijstvo so:

- kmetija mora zagotoviti delo (aktivnosti, zaposlitev) za 1 - 15 oseb s posebnimi potrebami čez celo leto
- kmetija mora spremeniti svoj kmetijski obrat tako, da omogoča več enostavnega ročnega dela oziroma dela, ki je prilagojeno zmožnostim oseb s posebnimi potrebami
- kmet mora obvladati zahtevna dela, ki jih terja izvajanje terapevtskega kmetijstva (načrtovanje in izvajanje opravil, pomoč pri izvajanju opravil in nadzorovanje)
- kmet mora poslovno, organizacijsko in upravljavsko povezati dve popolnoma različni dejavnosti
- osebe s posebnimi potrebami morajo biti usposobljene za opravljanje kmetijskih del.

Kmetije, ki se ukvarjajo s terapevtskim kmetijstvom, se ukvarjajo z delovno intenzivnimi dejavnosti (vrtnarstvo, cvetličarstvo, perutninarstvo) in se preusmerjajo na različne oblike sonaravnega oziroma ekološkega kmetovanja (biološko, organsko, integrirano itd.), s čemer povečajo ponudbo dela (aktivnosti, zaposlitev).

Problemi na področju ponudbe dela (obseg in zahtevnost kmetijskih opravil, pomoč pri delu, nadzorovanje) kot tudi organizacijsko-upravljavski problemi, s katerimi se soočajo gospodarji terapevtskih kmetij, so predmet intenzivnega raziskovalno-razvojnega dela, ki je tudi podlaga za usposabljanje kmetov. Ključni sklopi del na terapevtski kmetiji so:

- delo osebe s posebnimi potrebami (ob pomoči)
- pomoč pri delu osebe s posebnimi potrebami in nadzorovanje, ki ju izvaja kmet
- normalna kmetijska in upravljavska opravila kmeta.

Ključne ravni zahtevnosti opravil so:

- enostavna opravila, ki jih opravljajo osebe z zelo omejenimi sposobnostmi; potrebna sta stalna pomoč in nadzor
- manj enostavna opravila, ki jih lahko izvajajo osebe, ki so sposobne prevzeti določeno stopnjo odgovornosti in imajo ustrezno razvite gibalne sposobnosti
- zahtevna opravila; zanje je potrebno znanje pisanja in branja ter visoka stopnja samostojnosti
- specialna opravila, ki jih lahko praviloma opravi samo kmet sam ali pa zelo dobro usposobljen varovanec.

Usposabljanje in preverjanje usposobljenosti kmetov poteka na kmetiji. Cilj usposabljanja je kmetu omogočiti, da sistem terapevtskega kmetijstva obvlada in izvaja na svoji kmetiji. Svojo usposobljenost dokaže s praktičnim preizkusom na lastni kmetiji. Po uspešno opravljenem preizkusu dobi spričevalo (certifikat).

Za delo na kmetiji je potrebno usposobiti tudi osebe s posebnimi potrebami. Pri tem gre za usposabljanje za zelo različna dela, glede na zmožnost osebe s posebnimi potrebami. Tudi osebe s posebnimi potrebami, ki končajo usposabljanje za delo na kmetiji, morajo dobiti spričevalo (tudi za najmanj zahteva dela). Pisni dokaz o usposobljenosti za delo prispeva k boljši samopodobi in večji samostojnosti.

3 MATERIALI IN METODE DELA

3.1 LOKACIJA OPUŠČENE KMETIJE

Slika 1: Lokacija kmetije (<http://rkg.gov.si/GERK/viewer.jsp>)

Kmetija se nahaja v vasi Golo Brdo, ki leži na območju občine Medvode, in sicer na njenem jugo-vzhodnem delu.

3.2 METODA DELA

3.2.1 Pridobivanje potrebnih podatkov o kmetiji

Prostorsko skico parcele ter podatke o velikosti in rabi zemljišča smo pridobili v javno dostopnem pregledovalniku na naslovu <http://rkg.gov.si/GERK/viewer.jsp>.

Po natančnem terenskem ogledu lege in stanja zapuščene kmetije smo ocenili možne rabe razpoložljivih zemljišč in dejavnosti, ki bodo potekale na kmetiji.

3.2.2 Načrt revitalizacije kmetije

Načrt revitalizacije kmetije smo pripravili na podlagi sodil in indikatorjev, prikazanih v preglednici 1.

Preglednica 1 : Sodila in indikatorji za pripravo načrta revitalizacije kmetije (prirejeno po Jurič, 2004; Umek, 2006)

	Sodilo	Indikator
1	Lokacija in dostopnost kmetije	• dostop do kmetije • dostop do delovnih mest na kmetiji
2	Načrtovanje proizvodnje	• sadovnjak • vrtnine • zeliščni vrt • čebelarstvo • ovčereja
3	Ponudba dejavnosti	• vse leto • v sezoni kmetijskih del • izven glavne sezone kmetijskih del
4	Ekonomika pridelovanja/reje	• delovne ure • pokritje

Glede na to, da gre za popolnoma opuščeno kmetijo, samo se pri načrtovanju proizvodnje osredotočili na tehnološko načrtovanje naprave zmogljivosti in načrtovanje količine možnega proizvodnega rezultata ter njegove rabe. Pri tem smo uporabili naslednje vire:

- Štampar in sod., 2005 pri načrtovanju sadjarstva
- Pušenjak, 2009 pri načrtovanju vrtnarstva
- Squire, 2010 pri načrtovanju zeliščnega vrta
- Kompan in sod., 1996 pri načrtovanju reje ovac
- Rihard, 2003 pri načrtovanju čebelarstva.

Pri določanju predvidenih količin pridelka smo upoštevali količine, ki so navedene v Katalogu kalkulacij za načrtovanje gospodarjenja na kmetijah v Sloveniji (Katalog..., 2007). Vse predvidene količine smo preračunali za naš obseg proizvodnje.

Pri določanju potrebnega števila ur za posamezna opravila smo upoštevali obseg dejavnosti in obseg del, ki so potrebna za opravljanje določene dejavnosti. Pri določitvi potrebnih delovnih moči smo upoštevali polno delovno moč.

3.2.3 Izračun ekonomike pridelovanja/reje

Za oceno ekonomike kmetije smo uporabili metodo pokritja, pri čemer smo uporabili Katalog kalkulacij za načrtovanje gospodarjenja na kmetijah v Sloveniji (Katalog..., 2007).

Pri oceni ekonomike za vrtnarstvo smo iz kataloga kalkulacij povzeli povprečne količine. Pri ekonomskih izračunih smo predpostavili, da skupnost ne bo deležna nikakršnih subvencij s strani kmetijstva oziroma socialnega varstva.

4 REZULTATI

4.1 OPIS KMETIJE

Kmetija se nahaja v vasi Golo Brdo, ki leži na območju občine Medvode, in sicer na njenem jugo-vzhodnem delu. Od Ljubljane je oddaljena 15 km. Dostop do kmetije je možen po lokalni cesti z vsemi vrstami vozil.

Kmetija je zapuščena. Njeni lastniki niso kmetje, so pa zainteresirani za njeno revitalizacijo.

Slika 2: Zapuščena gradnja na kmetiji (foto: Uroš Ipavec)

Celotna kmetija poseduje 28.000 m² zemljišč. Vsa zemljišča so strnjena okoli zapuščenega objekta, kjer je včasih stala domačija, in sicer:

- 22.600 m² zemljišč se nahaja na razgibanem in močno nagnjenem terenu. Le 7.500 m² teh zemljišč bi bilo smiselno uporabiti za rejo drobnice (ovce). Preostalih 15.100 m² pa bi pustili v sedanjem stanju, ki je gozd;
- 5.000 m² zemljišč se nahaja na ravnem terenu, ki je sedaj travnik. Ta zemljišča bi pa bilo zelo primerno za oblikovanje vrta, zeliščnega vrtička in zasaditev travniškega sadovnjaka. Tako bi 2.500 m² izrabili za napravo travniškega sadovnjaka, 2.000 m² za zelenjavni vrt in preostalih 500 m² za zeliščni vrt;
- 400 m² zavzema dovozna cesta in ozek obcestni pas.

Slika 3: Parcela (<http://rkg.gov.si/GERK/viewer.jsp>)

4.1.1 Okolica kmetije

Golo Brdo je razpotegnjena vasica, ki leži v idiličnem okolju narave. Vas je obdana z njivami, pašniki in gozdom. V vasi ni industrije in kot taka nudi odlične razmere za ekološko kmetovanje. Zaradi bližine mesta Ljubljana se v vasi število prebivalcev ne zmanjšuje. Golo Brdo leži na nadmorski višini 434,9 m.

Na Golem Brdu se nahaja tudi svetovno znano čebelarstvo Bukovšek.

4.2 NAČRT REVITALIZACIJE KMETIJE

4.2.1 Načrt naprave sadovnjaka

Velikost sadovnjaka

Sadovnjak bo meril 2.500 m². V sadovnjaku bo posajenih 45 dreves jablan.

Priporočene sorte

Za zasaditev ekstenzivnega travniškega sadovnjaka bomo izbrali stare sorte, ki so precej odporne na bolezni in škodljivce. Vendar so v veliki večini zelo nagnjene k izmenični rodnosti. Pri zasaditvi sadovnjaka bomo izbirali sorte, ki bodo primerne za naše pridelovalne zahteve. To pomeni sorte, ki so primerne za predelavo v jabolčni kis in jabolčni sok ter sorte, ki se dobro skladiščijo.

Primerne sorte jablan :

- Gorenjska voščenska
- Bobovec
- Carjevič
- Lepocvetka
- Krivopecelj
- Štajerski mošancelj

Podlaga

Za zasaditev ekstenzivnega travniškega sadovnjaka jablan je najprimernejša podlaga 'sejanec'. Jablane, ki so zasajene na tej podlagi, preidejo v začetek rodnosti v 6 letu, polno rodnost pa dosežejo šele v 10 letu po sajenju. Vendar pa je življenjska doba takih dreves 40 let in več. Podlaga razvije močan koreninski sistem in je zaradi tega zelo odporna na sušo, tako da ni potrebno intenzivno namakanje, razen v prvih letih po sajenju. Jablane na tej podlagi pa tudi bistveno lažje obvarujemo pred voluharji in drugo divjadjo. Priporočene sadilne razdalje za jablane, sajene na tej podlagi, so 5-6 m x 4-6 m oziroma 7m x 8 m.

Gojitvena oblika

Najprimernejša gojitvena oblika za tak sadovnjak je 'izboljšana piramidna krošnja'. Spada med okrogle gojitvene oblike in jo lahko uporabljamo skoraj pri vseh sadnih vrstah. Najprimernejša pa je za travniške sadovnjake in posamezna drevesa ob hišah in v vrtovih.

Potrebna dela pri napravi sadovnjaka

Najprej bo potrebno očistiti zemljišče in posekati grmovje ter drevje, ker je na nekaterih delih že precej zaraščeno. Nato moramo pred sajenjem primerno založno pognojiti zemljišče. Za založno gnojenje bomo uporabili organska in mineralna gnojila. Kot organsko gnojilo bomo uporabili hlevski gnoj, in sicer 20 t/ha. Kot mineralna gnojila bomo uporabili gnojilo z manjšo vsebnostjo dušika, saj se le-ta hitro izpira iz tal, in z več fosforja in kalija. Primerno razmerja bi bilo 7 N :20 P :30 K pri porabi 2 t/ha. Kot dodatek za nevtralizacijo tal pa bomo uporabili apneno moko. Tako bomo za naš sadovnjak porabili 5.000 kg hlevskega gnoja, 500 kg mineralnih gnojil in 1.000 kg apnene moke. Potrebno je izkopati dovolj velike jame, v katere bomo posadili drevesa. Jame izkoplremo na vnaprej zakoličenih mestih. Po sajenju je potrebno sadike zaliti in po potrebi prikrajšati. Po potrebi moramo sadike zaščititi pred divjadjo. V prvih letih po sajenju opravljamo gojitveno rez. Rastline seveda tudi dognojimo. Za ta dela bi porabili približno 50 ur.

Preglednica 2: Ocena potrebnih delavnih ur za posamezna opravila v sadovnjaku

VRSTA OPRAVILA	URE/LETO
Varstvo rastlin	45
Rez sadnega drevja	45
Spravilo pridelka	70
Priprava krljev	80
Sortiranje pridelka	20
Pranje jabolk	5
Predelava v jabolčni kis	20
Predelava v jabolčni sok	20
Dognojevanje	25
Trženje	100
Ostala dela	50
SKUPAJ	480

Pričakovan obseg pridelka

Pričakovan obseg pridelka pri ekstenzivni oskrbi travniškega nasada je 13.000 kg/ha. To pomeni, da na 2.500 m² lahko pričakujemo 3.250 kg pridelka jabolk.

Namen porabe pridelka

- Za svežo porabo in skladiščenje bi namenili 2.000 kg pridelka, od tega 1.500 kg za prodajo.
- Za predelavo:
 - v jabolčni kis bi namenili 500 kg jabolk
 - v jabolčni sok bi namenili 500 kg jabolk
 - v suhe krlje bi namenili 250 kg jabolk.

Izračun stroškov

Življenjska doba nasada je 40 let, doba rodnosti pa 33 let. Pridelek v razsutem stanju prodajamo obratu za predelavo.

Preglednica 3: Kalkulacija pridelovanja sadja

		Za 1 ha	preračunano na 2500 m ²
Pridelek (kg/ha)		13000	3250,00
Vrednost pridelka		1040	260,00
Plačilo KOP – TSA		94	23,50
PRIHODEK pri ceni	0,08 €/kg	1134	283,50
SPREMENLJIVI STROŠKI		223	73,00
POKRITJE pri ceni	0,08 €/kg	911	331,00
Vstopni DDV		30	30,00

4.2.2 Načrt naprave vrta

Zelenjavni vrt

Skupna zemljišče, ki bo namenjeno vrtu, bo zavzemalo 2.500 m². Od tega bo 2.000 m² namenjenega za vzgojo zelenjave in poljščin, preostali del, to je 500 m², pa za vzgojo zelišč.

Vrt se bo nahajal v neposredni bližini bivalnega objekta.

Vrste vrtnin na zelenjavnem vrtu

Pri izbiranju vrtnin, ki jih bomo zasejali oziroma zasadili, bomo upoštevali, kdaj je primeren čas za sajenje oziroma setev določene vrtnine. Na ta način bomo dosegli, da bomo lahko pobirali pridelek skoraj preko celega leta. Nekatere vrste zelenjave pa bomo vlagali in kisali. Tako konzerviran pridelek bomo lahko uporabljali tudi izven sezone.

Pomladanska setev in sajenje: solata, paradižnik, paprika, bučke, grah, zelje, čebula, radič, kumare, fižol, krompir.

Poletna setev in sajenje: solata, repa.

Jesenska setev in sajenje: česen, motovilec.

Potrebna dela

Spomladi: prekopavanje vrta, založno gnojenje, ureditev gredic, setev in sajenje, zalivanje.

Poleti: intenzivno zalivanje, dognojevanje, pletje, pobiranje pridelkov, setev vrtnin na izpraznjene gredice.

Jeseni: pletje, pobiranje pridelkov.

Pozimi: pozimi ni dela na vrtu.

Preglednica 4: Ocena potrebnih delavnih ur za posamezna opravila na zelenjavnem vrtu

VRSTA OPRAVILA	URE/LETO
Setev in sajenje	80
Dognojevanje	20
Pletev	100
Okopavanje	150
Prekopavanje	100
Spravilo pridelka	50
Namakanje	100
Skladiščenje in konzerviranje	100
Obrezovanje (zelišča)	30
Trženje	50
Drugo	50
SKUPAJ	830

Pričakovan obseg pridelka

Preglednica 5: Pričakovane količine vrtnin

Vrsta vrtnine	Površina (m ²)	Pridelek (kg/ha)	Pričakovan pridelek (v kg)
Paradižnik	80	40000	320
Solata	80	15000	120
Paprika	75	30000	225
Buče	50	30000	150
Grah	100	10000	100
Zelje	150	20000	300
Čebula	75	20000	150
Radič	80	10000	80
Kumare	30	20000	60
Fižol	75	10000	75
Repa	100	20000	200
Česen	30	6000	18
Motovilec	75	5000	38
Krompir	1000	20000	2000

Na vrtu bomo pridelali dovolj zelenjave za lastno oskrbo preko celega leta. Presežke pričakujemo samo pri krompirju. Večji del vrta bo zavzela gredica, kjer bo posajen krompir, to bo 1000 m², na preostalih 1000 m² pa vsa druga zelenjava. Pričakovani pridelek krompirja je 20 ton/ha. Tako lahko na 1000m² pričakujemo 2000 kg pridelanega krompirja. Vmesni posevki niso predvideni.

Namen porabe pridelka

Večino pridelka bomo uporabili za svežo porabo, nekatere vrtnine bomo tudi vlagali in skladiščili.

Približno 1000 kg krompirja bomo namenili prodaji, preostalih 1000 kg pa skladiščili in porabili za lastno porabo, papriko in kumare bomo vlagali, zelje in repo pa kisali, ostalo zelenjavo pa porabili za sprotno svežo porabo.

4.2.3 Načrt naprave zeliščnega vrta

Za zeliščni vrt bo namenjenih 500 m² zemljišč. Na tolikšnem zemljišču bomo pridelali dovolj zelišč za lastno porabo.

Vrste zelišč, ki jih bomo gojili

Gojili bomo predvsem trajnice, nekaj pa bo tudi enoletnic.

Trajnice: melisa, pehtran, meta, žajbelj, drobnjak, hren, timijan.

Enoletnice: bazilika, koriander, koper.

Potrebna dela

Dela na zeliščnem vrtu se začnejo že zgodaj spomladi. Spomladi, ko se temperature dvignejo, začnejo zelišča, ki so trajnice, odganjati. Takrat je potrebno odstraniti star odmrli del rastline in s tem rastlino pomladiti. Pomlad je tudi čas za setev novih zelišč. Tudi zelišča je potrebno v sušnih obdobjih namakati. Ves čas vegetacije je potrebno tudi pletje. Poletni in jesenski meseci pa so tudi primeren čas za nabiranje in sušenje zelišč.

Pričakovan obseg pridelka

Na zeliščnem vrtu bomo pridelali dovolj zelišč za sprotno porabo, kot tudi za kasnejšo porabo. Za kasnejšo porabo bomo rastline sušili in zamrzovali. Presežkov, ki bi bili namenjeni za prodajo, ne pričakujemo.

Namen porabe pridelka

Pridelana zelišča bomo uporabili za svežo uporabo in za sušenje oziroma zmrzovanje.

Sveža zelišča bomo uporabljali predvsem za kulinarčne namene, kot dodatek jedem v kuhinji, sušena pa za pripravo čajev. Dišeča zelišča lahko na različne načine uporabimo tudi za okras stanovanja. Tako lahko pripravimo različne dišavne in okrasne namizne šopke.

Izračun stroškov

Preglednica 6: Kalkulacija pridelovanja vrtnin in zelišč

	€/ha	preračunano na 2500 m ²
PRIHODEK	15000	3750
SPREMENLJIVI STROŠKI	5420	1355
POKRITJE	10097	2524
Vstopni DDV	639	639

4.2.4 Načrt naprave čebelnjaka

Za postavitev čebelnjaka smo se odločili, ker lega, na kateri kmetija stoji, nudi odlične možnosti za čebelarjenje. Najprimernejši panji bodo AŽ panji (Alberti-Žnideršičev panj). Ti panji so tudi med slovenskimi čebelarji zelo razširjeni. Čebelarili bomo s 30 čebeljimi družinami. Panjev predvidoma ne bomo selili, ampak bodo na istem mestu. Tako bomo izkoriščali pašo za travniški in gozdni med.

Potrebno je izbrati primerno lego za postavitev čebelnjaka. Lega mora biti vsaj nekoliko dvignjena, da se izognemo težavam, ki bi nastale ob močnih nalivih, in nekoliko zavetna, da se izognemo težavam z močnim vetrom.

Izbira primerne lege

Pri izbiri prostora za postavitev našega čebelnjaka moramo biti pozorni, da bo čebelnjak zaščiten pred severnimi in severovzhodnimi vetrovi, obrnjen mora biti proti jugu ali jugovzhodu. Lega mora biti odcedna suha, na robu gozda, kjer odteka hladen zrak in spomladi sneg hitro skopni. Panji morajo biti nekoliko nagnjeni naprej, s čemer se bomo izognili zastajanju vode na panjih.

Potrebna dela

Čebele je potrebno spremljati skozi celo leto, saj se z rednim spremljanjem lahko izognemo marsikaterim težavam:

- marec je mesec ko opravimo prvo kontrolo čebeljih družin;
- aprila se začne razvijanje družin;
- maja se začnejo priprave na prvo pašo in točenje medu;
- junija nadaljujemo z točenjem medu in izkoriščanjem paše;
- julija pričnemo z prvim zatiranjem varoe in nadaljujemo s točenjem medu;
- avgusta je pričetek priprav družin na prezimovanje z dopolnjevanjem zimskih zalog;
- septembra naredimo kontrolni pregled čebeljih družin in panjev;
- oktobra začnemo z sortiranjem satja;
- novembra izvedemo zimsko zatiranje varoe;
- decembra se ukvarjamo z občasnimi kontrolami čebelnjaka in prodajo medu.

Predvidevamo, da je na leto potrebno opraviti 10 posegov v čebelje družine. Za poseg upoštevamo vsako odpiranje panja. Predvideni posegi po mesecih so: marec (1), april (2), maj (2-3), junij (2), julij (1), september (1), ter zimsko zatiranje varoe (november/december). V povprečju bomo porabili 30 minut časa za vsak poseg na čebeljo družino. Za trženje bomo namenili predvsem zimsko obdobje.

Preglednica 7: Ocena potrebnih delavnih ur za posamezna opravila v čebelarstvu

VRSTA OPRAVILA	URE/LETO
Posegi v čebelje družine (10 posegov/letno)	150
Točenje medu	30
Trženje (prodaja-neposredna)	100
Priprava na sezono (priprava satnic, vrtanje satnic itd.)	20
Drugo	50
SKUPAJ	350

Pričakovan obseg pridelek

V povprečju lahko pričakujemo okoli 25 kg medu na čebeljo družino letno. To pomeni, da lahko pri čebelarjenju s 30 čebeljimi družinami pričakujemo okoli 750 kg medu na leto.

Namen porabe pridelka

Večji delež pridelanega medu bo namenjen prodaji, za lastne potrebe bomo namenili le okoli 50 kg meda. Uporabljali ga bomo predvsem v kuhinji za pripravo sladkih peciv in kot dodatek za sladkanje napitkov in jedi.

Izračun stroškov

Letno je potrebno dokupiti 10 % čebeljih družin. Med bomo prodajali v steklenih kozarcih po 900 g.

Preglednica 8: Kalkulacija pridobivanja medu

	Vosek v kg	Cena v €/kg	Cena na panj	Preračunano na 30 panjev
Proizvodnja medu po panju kg/panj			28,00	840,00
Prodaja medu		4,59	128,52	3855,00
Prodaja voska	0,30	3,75	1,13	34,00
PRIHIDEK na panj			129,65	3889,00
SPREMENLJIVI STROŠKI			49,55	1487,00
POKRITJE na panj pri ceni medu		4,59	80,09	3608,00
Vstopni DDV			5,80	5,80

4.2.5 Načrt za rejo ovac

Za rejo ovac imamo na razpolago 1ha. Približno polovica tega zemljišča je sedaj v stanju vzdrževanega travnika, preostali del je pa zaraščen z grmičevjem. Na tolikšnem zemljišču bi lahko prekrmili 7 do 10 ovc. Ovce bomo redili na prostem.

Primerne pasme ovac

Najprimernejša pasma ovac za naš način reje je jezersko solčavska, saj je med vsemi pasmami ovac najmanj zahtevna za rejo. V Sloveniji imamo tri avtohtone pasme ovac, in sicer jezersko - solčavsko, oplemeniteno jezersko - solčavsko in bovsko. Največ je jezersko –solčavske. Ta pasma je namenjena predvsem za mesno rejo in spada med mesne pasme. Nastala je s križanjem primitivne domače bele ovce z bergamaško in padovansko ovco. Je precej velika ovca, v višino meri 65 do 67 cm (ovni več kot 70 cm). Telesna masa je od 65 do 75 kg, v boljših rejah tudi 80 kg, ovni pa tehtajo čez 100 kg. Je zelo odporna in zdrava pasma, prilagojena našemu okolju. Njena odlika so pogosti dvojčki, tako da gnezda v povprečju štejejo 1,5 jagnjeta. Plodna je vse leto in večinoma se mrka že prvi mesec po jagnjitvi. Mladice spolno dozori že pri 6 do 8 mesecih, ovni pa v starosti 7 do 10 mesecev. Zaradi izvensezonske plodnosti je možna celoletna ponudba jagnjet, brez uporabe hormonov, kar je lahko zelo gospodarno.

Velikost črede

Zemljišče, ki ga imamo na razpolago za rejo ovac, dopušča možnost reje črede s 7 do 10 ovcami in ovnom. Vendar bi bilo za začetek smiselno začeti s 5 ovcami in ovnom. S tako majhno čredo bo na začetku lažje delati.

Tip ograje

Uporabili bomo začasno električno ograjo iz električne mreže. Postavitev take ograje je zelo preprosta. Ta ograja je namenjena pregrajevanju čredink pri obročni paši. Električno mrežo je potrebno pritrditi na plastične količke. Količki morajo biti postavljeni 5 metrov narazen. Za dobro učinkovitost take ograje naj ne bo daljša od 300 metrov. Stroški ograje bi znašali približno 1000 €.

Slika 4: Začasna električna ograja iz električne mreže (foto: Uroš Ipavec)

Preglednica 9: Ocena potrebnih delavnih ur za posamezna opravila v ovčereji

VRSTA OPRAVILA	URE/LETO
Košnja	30
Oskrbovanje z vodo	90
Vzdrževanje pašnika	100
Krmljenje	50
Striženje	10
Trženje	50
Drugo	50
SKUPAJ	380

Izračun stroškov: prireja je 1,8 jagnjeta na leto. Jagneta prodamo pri teži 28 kg. Uporabnost ovce je 5 let.

Preglednica 10: Kalkulacija reje ovac

		Cena (€/kos oz. kg žive teže)	Izračun	Preračunano za 5 ovc in ovna
Jagnjeta	28,00 kg	2,10 €/kos	*117,60	588,00
Izločena ovca	15,00 kg	0,42 €/kg	6,30	31,50
Izločeni oven	2,60 kg	0,42 €/kg	1,09	1,09
Intervencije			14,00	70,00
PRIHODEK na ovco pri proizvodnji jagnet na leto		1,8 kos	138,99	695,00
SPREMENLJIVI STROŠKI			95,72	479,00
POKRITJE na ovco pri proizvodnji jagnjet na leto		1,8 kos	43,27	216,00
Vstopni DDV			11,07	11,07

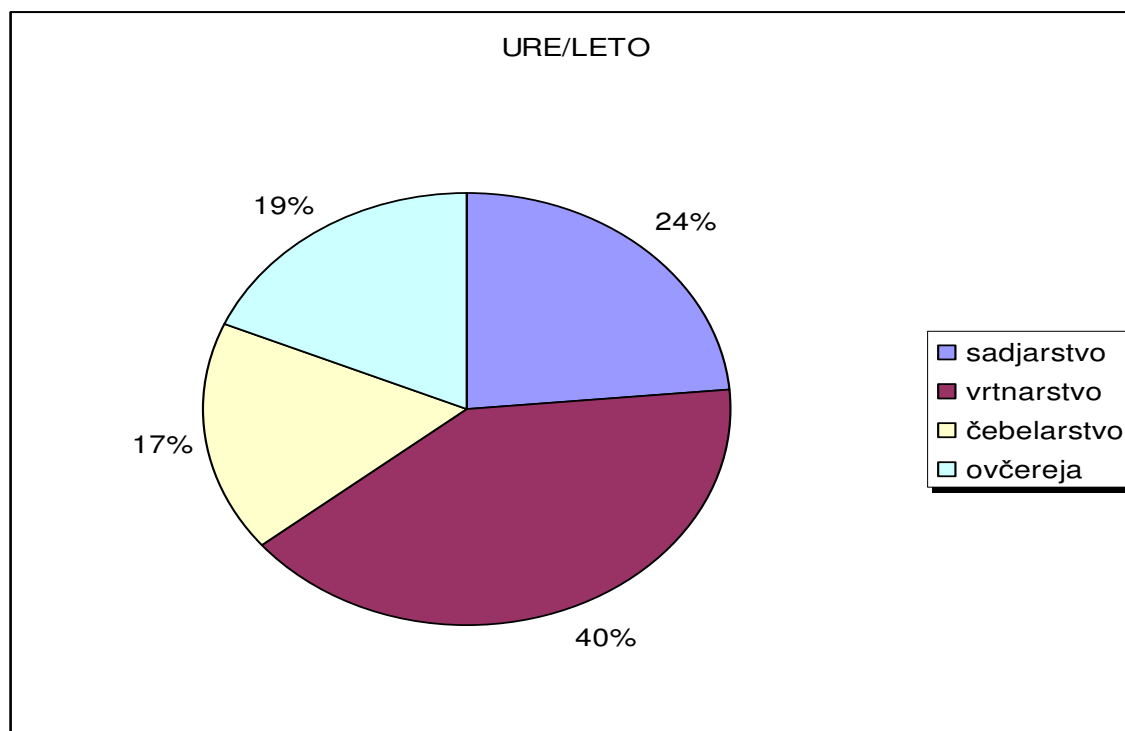
*pri izračunu smo upoštevali tržno ceno jagnjetine 2 € za kg

4.2.6 Ocena potrebnih delovnih moči na kmetiji

Predvidevamo, da bi skupno število ur za opravljanje vseh dejavnosti na kmetiji znašalo 2040 ur na leto. Teoretično bi za tak obseg dela lahko skrbela ena oseba, vendar bodo zaradi neenakomerno razdeljenega dela preko leta za to kmetijo morale skrbeti dve do tri odrasle osebe. Največ dela pričakujemo v spomladanskih in poletnih mesecih, nekoliko manj pa v jesenskih in zimskih mesecih.

Preglednica 11: Potrebne ure za posamezno dejavnost na kmetiji

DEJAVNOST	URE/LETO
Sadjarstvo	480
Vrtnarstvo	830
Čebelarstvo	350
Ovčereja	380
SKUPAJ	2040

Slika 5: Sestava skupno potrebnih delovnih ur na kmetiji po dejavnostih

Kmetija bi ponujala aktivnosti preko celega leta v vseh letnih časih.

SPOMLADANSKO OBDOBJE

- ❖ Delo v sadovnjaku
- ❖ Delo na vrtu
- ❖ Delo na zeliščnem vrtu
- ❖ Delo z živalmi (ovcami)
- ❖ Delo s čebelami
- ❖ Druga vzdrževalna dela na kmetiji
- ❖ Urejanje okolice kmetije, cvetličnega vrta.

Delo v sadovnjaku

- Spomladansko gnojenje in rez sadnega drevja
- Zaščita sadnega drevja pred boleznimi in škodljivci
- Privezovanje dreves k opori, kjer je to potrebno.

Delo na vrtu

- Spomladansko prekopavanje in gnojenje
- Urejanje gredic za sajenje
- Sajenje in setev vrtnin.

Delo na zeliščnem vrtu

- Pletje in rahljanje zemlje
- Dognojevanje
- Pomlajevanje nekaterih trajnic
- Redčenje, kjer je to potrebno.

Delo z ovcami

- Postavitev ograje in popravilo obstoječe, kjer je to potrebno
- Postavitev napajalnikov za vodo
- Vzdrževalna dela.

Delo s čebelami

- Priprava satnic
- Vzdrževalna dela v čebelnjaku.

Urejanje okolice kmetije

- Urejanje cvetličnih gredic
- Sajenje in setev okrasnega cvetja
- Rez grmovnic in trajnic.

POLETNO OBDOBJE

Delo v sadovnjaku

- Skrb za varstvo sadnega drevja pred boleznimi in škodljivci (po potrebi tudi škropljenje rastlin s fitofarmacevtskimi sredstvi).
- Dognojevanje rastlin.
- Namakanje v sušnih obdobjih.
- Redčenje plodov in poganjkov.

Delo na vrtu

- V sušnih obdobjih je na vrtu potrebno namakati rastline.
- Pletje in rahljanje zemlje.
- Pobiranje prvih pridelkov.
- V poletnih mesecih dela na vrtu skorajda ne zmanjka.

Delo na zeliščnem vrtu

- V poletnih mesecih je na zeliščnem vrtu ogromno dela, saj se v teh mesecih začne pobiranje zelišč, pletje in namakanje v sušnih obdobjih.
- Pobrana zelišča je potrebno sušiti v zračnih in temnih prostorih.

Delo z živalmi

- Potrebno je skrbeti, da imajo živali dovolj sveže vode.
- Kontrola ograje in popravilo, kjer je potrebno.
- Košnja in sušenje trave za krmo.

Delo v čebelnjaku

- Nadzorovnanje zdravstvenega stanja čebel.
- Vzdrževanje higiene v panju.
- Točenje medu.

Urejanje okolice kmetije

- Pletje in namakanje cvetličnih gredic.
- Rez okrasnih rastlin.
- Dognojevanje.

JESENSKO OBDOBJE

Delo v sadovnjaku

V tem obdobju začnemo s pobiranjem pridelka, rezjo in dognojevanjem. Rastline se začnejo pripravljati na čas mirovanja. Potrebno je pobrati pridelek in ga pravilno skladiščiti.

Delo na vrtu

Tudi na vrtu začnemo z pobiranjem večine še ostalih pridelkov. Nadaljujemo s pletjem in na gredicah, kjer smo že pobrali pridelek, je potrebno začeti s prekopavanjem, dognojevanjem in sejanjem zimskih sort zelenjave.

Delo z živalmi

Skrbimo za primerno higieno, zdravstveno stanje in hranjenje živali.

Delo v čebelnjaku

Poskrbeti je potrebno za higieno v čebelnjaku, nadzorovati zdravstveno stanje čebeljih družin, kot tudi pregledovanje, panjev. Čebele se v tem času začnejo pripravljati na zimsko mirovanje.

Urejanje okolice

V tem obdobju imamo veliko dela z urejanjem okolice kmetije. V tem času začne odpadati listje. Zato je potrebno pogosto pometanje in grabljenje odpadlega listja. Potrebno je opraviti rez nekaterih trajnic in, po potrebi, zasaditi nove rastline. Tudi v tem obdobju je potrebno dognojevanje rastlin.

ZIMSKO OBDOBJE

V tem letnem času so rastline v času mirovanja, tako da na vrtu in v sadovnjaku ni večjih opravil.

Z živalmi je pa tudi v tem letnem času veliko dela.

V čebelnjaku je še vedno potrebno skrbet za higieno in nastavljeni pasti za miši, saj se zelo rade zatečejo v čebelnjak.

V zimskih mesecih lahko izdelujemo izdelke iz voska in sušimo krhlje.

V obdobjih, ko zapade sneg, je pa potrebno kidati okolico kmetije.

4.2.7 Rekapitulacija stroškov, prihodkov ter pokritja

Preglednica 12: Ekonomika kmetije

	Sadjarstvo	Vrtnine in zelišča	Čebelarstvo	Ovčereja	Skupaj
Prihodek, €	283	3750	3889	695	8617
Spremenljivi stroški, €	73	1355	1487	479	3394
Pokritje, €	331	2524	3608	216	6679
Vstopni DDV, €	30	639	5,8	11,07	685,87

Iz preglednice 12 je razvidno, da bi bilo poslovanje te kmetije likvidno.

5 RAZPRAVA IN SKLEPI

5.1 RAZPRAVA

Celotna kmetija poseduje 28.000m² zemljišč. Kmetija se nahaja na precej razgibanem terenu. Po natančnem ogledu zemljišča smo se določili, katere dejavnosti bi bilo smiselno izvajati na tej kmetiji. Ker bo kmetija namenjena zelenim programom socialnega varstva, smo se odločili za ekstenzivno usmerjeno pridelovanje oziroma rejo na kmetiji. Na kmetiji bi potekale naslednje dejavnosti: sadjarstvo, vrtnarstvo, reja drobnice in čebelarstvo.

Sadjarstvo: 2500 m² zemljišč za zasaditev visokodebelnega travniškega sadovnjaka jablan. Odločili smo se za zasaditev starih, odpornih sort jablan. To nam bo omogočilo sonaravno pridelavo jabolk.

Vrtnarstvo: 2500 m² za vrt od tega 500 m² za zeliščni vrt. Rezultati so pokazali, da bomo na tem zemljišču pridelali dovolj zelenjave za lastno preskrbo.

Reja drobnice: 10000 m² za rejo ovc. Za pašo ovac smo namenili tudi sadovnjak. Ker smo se odločili za visokodebelni travniški sadovnjak, lahko to isto zemljišče izrabimo tudi za pašo ovac, saj v takem sadovnjaku ovce ne naredijo kakšne večje škode. V prvih letih po sajenju je potrebno zaščititi debla dreves, kasneje pa to zaščito lahko odstranimo. Odločili smo se za postavitve električne ograje, ker je zelo enostavna za postavitve, zelo učinkovita in se jo da zelo enostavno prestavljati.

Čebelarstvo: del zemljišča, ki se nahaja v zavetnem delu smo namenili za postavitve čebelnjaka. Pričakujemo da bomo pridelali 750 kg medu/letno, kar pomeni, da bomo večji del pridelka namenili prodaji. Tržiti nameravamo s prodajo na domu.

Pri načrtovanju revitalizacije kmetije, izbora dejavnosti in njihovega obsega, smo upoštevali naravne danosti in lego kmetije. Na podlagi tega smo se odločili, da kmetije ne bomo usmerili specifično v eno dejavnost, ampak bomo razvili splet dejavnosti. Tako smo se odločili za rejo ovac, zasaditev travniškega sadovnjaka, vrta in čebelarjenja. Na tak način bomo čim bolj izkoristili celotno zemljišče, ki ga poseduje kmetija. Del zemljišča se nahaja na zelo strmem pobočju, zato smo se odločili, da bomo ta del zemljišča pustili zaraščen z drevjem, saj se bomo na ta način izognili eroziji in morebitnemu plazenju tal. Celotno kmetijo smo zasnovali za ekstenzivno kmetovanje, saj namen te kmetije ni popolna tržna usmerjenost, ampak usmerjenost v socialno varstvene namene. Tako da smo bili pri načrtovanju dejavnosti pozorni na to, da bo nudila čim več del preko celega leta. Uporabniki, ki bodo živeli na tej kmetiji, bodo tako v poletnih mesecih imeli zelo pester in raznolik izbor raznih del na vrtu, sadovnjaku in z živalmi. Pri izbiri sort rastlin in izbiri pasme ovac smo strmeli k temu, da bi bilo delo čimbolj enostavno, zato smo izbrali nezahtevne sorte in nezahtevno pasmo ovac.

Za opravljanje vseh dejavnosti na kmetiji bodo mogle skrbeti dve do tri odrasle osebe. Tako bo predvidoma potrebno opraviti 2040 delovnih ur na leto. Največ delovnih ur bomo porabili za delo na vrtu, kjer bo predvidoma potrebnih 830 ur letno, kar pomeni 40 % vseh potrebnih ur. Največ delovnih ur bo potrebno opraviti v poletnih mesecih, v času vegetacije rastlin. Takrat je potrebno opraviti večino del na vrtu in sadovnjaku. Delo z ovci bo dokaj enakomerno razporejeno preko celega leta. Pri čebelah pa pričakujemo največ dela v jesenskih mesecih. Jeseni pričakujemo tudi veliko dela s konzerviranjem in skladiščenjem pridelkov. Zimske mesece pa bomo namenili predvsem za trženje in pripravo krhljev iz jabolk.

Kljub temu, da kmetija ne bo tržno usmerjena, rezultati ekonomike kažejo, da poslovanje ne bo v izgubi. Velikih dobičkov seveda ni za pričakovati, vendar rezultati kažejo, da bomo imeli pokrite stroške poslovanja. Negativnega poslovanja ne pričakujemo pri nobeni dejavnosti, ki bo potekala na kmetiji.

Rezultati so pokazali, da bomo na tej kmetiji pri nekaterih dejavnostih prišli do presežkov pri količini pridelkov, zato smo se odločili da bomo presežke poskusili tržiti s prodajo na domu.

Sredstva v začetno naložbo v proizvodnjo in v bivalne zmogljivosti bi zagotovili iz Zakona o socialnem varstvu (2007), ki v 97. členu določa financiranje socialno varstvenih dejavnosti, in sicer se te dejavnosti financirajo iz proračuna republike in občine, del sredstev za financiranje socialno varstvenih dejavnosti pa se zagotovi s plačili storitev, s prispevki dobrodelnih organizacij in organizacij za samopomoč ter invalidskih organizacij, s prispevki donatorjev in iz drugih virov.

Približna ocena potrebnih sredstev za začetno naložbo v proizvodnjo in bivalne prostore ocenjujemo na 50.000 €.

5.2 SKLEPI

Kmetija se nahaja v mirnem naravnem okolju in je obdana z travniki in gozdom, ob tem je pa oddaljena le 15 km od mesta Ljubljana. Prednosti kmetije so naslednje:

- je lahko dostopna s prevoznimi sredstvi
- nudila bo pester nabor dejavnosti
- izvajala bo tudi domačo predelavo
- uporabnike bo vključevala v vsakdanje življenje in delo na kmetiji
- zaradi svoje lege bo omogočila potek različnih športnih aktivnosti.

Koristi od bivanja in dela na kmetiji za uporabnike so:

- navajanje na nove dejavnosti in pridobivanje novih znanj in spretnosti
- razvijanje samostojnosti, natančnosti, delovnih navad, pozitivnega odnosa do dela, skrbi za lastno varnost in varnost drugih pri delu
- krepitev samopodobe na podlagi opravljanja ustvarjalnega in smiselnega dela
- vključevanje v širšo okolico in družbo.

Pri ekonomskih izračunih smo predpostavljali, da skupnost ne bo deležna nikakršnih subvencij s strani kmetijstva oziroma socialnega varstva.

6 POVZETEK

Skupina staršev otrok s posebnimi potrebami, učencev Walfdorske šole v Ljubljani, želi opuščeno kmetijo, ki jo je kupil eden od staršev, obnoviti in usposobiti za potrebe bivalne skupnosti teh otrok, v kateri bodo lahko živeli in delali po končanem šolanju.

Cilj naloge je načrt revitalizacije opuščene kmetije za potrebe izvajanja zelenega programa socialnega varstva za mlajše odrasle s posebnimi potrebami, ki so obiskovale Walfdorsko osnovno šolo v Ljubljani.

Po natančnem terenskem ogledu lege in stanja zapuščene kmetije smo ocenili možne rabe razpoložljivih zemljišč in dejavnosti, ki bodo potekale na kmetiji.

Glede na to, da gre za popolnoma opuščeno kmetijo, samo se pri načrtovanju proizvodnje osredotočili na tehnološko načrtovanje naprave zmogljivosti in načrtovanje količine možnega proizvodnega rezultata ter njegove rabe.

Pri določanju predvidenih količin pridelka smo upoštevali količine, ki so navedene v Katalogu kalkulacij za načrtovanje gospodarjenja na kmetijah v Sloveniji (Katalog..., 2007). Vse predvidene količine smo preračunali za naš obseg proizvodnje.

Pri določanju potrebnega števila ur za posamezna opravila smo upoštevali obseg dejavnosti in obseg del, ki so potrebna za opravljanje določene dejavnosti. Pri določitvi potrebnih delovnih moči smo upoštevali polno delovno moč.

Za oceno ekonomike kmetije smo uporabili metodo pokritja, pri čemer smo uporabili Katalog kalkulacij za načrtovanje gospodarjenja na kmetijah v Sloveniji (Katalog..., 2007).

Kljub temu, da kmetija ne bo tržno usmerjena, rezultati ekonomike kažejo, da poslovanje ne bo v izgubi. Velikih dobičkov seveda ni za pričakovati, vendar rezultati kažejo, da bomo imeli pokrite stroške poslovanja. Negativnega poslovanja ne pričakujemo pri nobeni dejavnosti, ki bo potekala na kmetiji.

Koristi od bivanja in dela na kmetiji za uporabnike pa bi bile naslednje: navajanje na nove dejavnosti in pridobivanje novih znanj in spretnosti, razvijanje samostojnosti, natančnosti, delovnih navad, pozitivnega odnosa do dela, skrbi za lastno varnost in varnost drugih pri delu, krepitev samopodobe na podlagi opravljanja ustvarjalnega in smiselnega dela in vključevanje v širšo okolico in družbo.

7 VIRI

- Bajd Frelih V. 2006. Model socialnih storitev kot dopolnilne dejavnosti na kmetijah. Diplomsko delo. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo: 69 str.
- Jurič T. 2004. Model socialnih storitev kot dopolnilna dejavnost na kmetiji "Kepec". Diplomsko delo. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo: 58 str.
- Katalog kalkulacij za načrtovanje gospodarjenja na kmetijah v Sloveniji 2007
http://www.mkgp.gov.si/fileadmin/mkgp.gov.si/pageuploads/saSSo/PRP_2007_2013/2008_ukrepi_PRP/311/Katalog_kalkulacij.pdf (15.5.2010)
- Kompan D., Erjavec E., Kastelic D., Kavčič S., Kermauner Kavčič A., Rogelj I., Vidrih T. 1996. Reja drobnice. Ljubljana, Kmečki glas: 309 str.
- Kulovec M. 2002. Dopolnilne dejavnosti na kmetiji. Ljubljana, Kmečki glas: 175 str.
- Luzar P. 2006. Izdelava poslovnega načrta za čebelarski obrat. Diplomsko delo. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo: 45 str.
- Politike na področju zelenih programov socialnega varstva. Od sektorskega k integriranemu pristopu k oblikovanju politik. Poročilo 2. nacionalne delavnice v okviru "So Far" projekta: (Socialne storitve na večnamenskih kmetijah). EU FPVI. Ljubljana, 4. april 2008. http://www.bf.uni-lj.si/fileadmin/groups/2686/Rezultati_2_nacioanlne_platforme.pdf (4.11.2010)
- Program razvoja podeželja 2007-2013. 2007. Ljubljana, Ministrstvo: 206 str.
- Pušenjak M. 2009. Zelenjavni vrt. 1. ponatis. Ljubljana, Kmečki glas: 319 str.
- Rihard J. 2003. Čebelarjenje v nakladnem panju. Ljubljana, Pansan: 176 str.
- SoFar - Socialne storitve na večnamenskih kmetijah
<http://sofar.unipi.it/> (29. 10. 2008)
- Squire D. 2010. Zeliščni vrt. Kranj, Založba Narava: 80 str.
- Spletni pregledovalnik GERK/RABA
<http://rkg.gov.si/GERK/viewer.jsp>
- Štampar F, Lešnik M., Veberič R., Solar A., Koron D., Usenik V., Hudina M., Osterc G., Plasajec D. 2005. Sadjarstvo. Ljubljana, Kmečki glas: 416 str.
- Umek J. 2006. Zasnova zelenega programa socialne zadruge "I Girasoli". Diplomsko delo. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo: 38 str.

Uredba o vrsti, obsegu in pogojih za opravljanje dopolnilnih dejavnosti na kmetiji. Ur. l. RS št. 61/05.

Vadnal K. 2001. Izzivi in problemi uvajanja zasnove večnamenskega kmetijstva v Sloveniji. V: 1. konferenca DAES »Učinki reforme slovenske kmetijske politike«. Ljubljana, 1. okt. 2001. Erjavec E., Juvančič L. (ur.). 1. izd. Ljubljana, Društvo agrarnih ekonomistov Slovenije - DAES: 245–254

Vadnal K. 2003. Povpraševanje po socialnih storitvah kot dopolnilni dejavnosti na kmetiji. V: 2. konferenca DAES »Slovensko kmetijstvo in Evropska unija«. Ljubljana, 14. apr. 2003. Kavčič S. (ur.), Erjavec E. (ur.), Kuhar a. (ur.). 1. izd. Ljubljana, Društvo agrarnih ekonomistov Slovenije - DAES: 259-272

Vadnal K. 2008. Zeleni programi socialnega varstva kot sestavina politike enakih možnosti. Socialno delo, 47, 3/6. 187-193

Zakon o kmetijstvu. Ur. l. RS št. 45/08.

Zakon o socialnem varstvu. Ur. l. RS št. 3/07

Zazvonil L. 2005. Vključevanje ekološke kmetije v izobraževanje otrok s posebnimi potrebami. Diplomsko delo. Ljubljana, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo: 49 str.

ZAHVALA

Mentorici prof. dr. Katji VADNAL za usmerjanje pri izdelavi diplomske naloge in potrpežljivost.

Doc. dr. Mateju VIDRIHU za nasvete pri načrtovanju reje ovac.

Zahvaljujem se vsem, ki so mi v času pisanja diplomske naloge stali ob strani in so bili kakorkoli soudeleženi pri mojem delu.

Posebno zahvalo pa namenjam svojim staršem, ki so me v času študija podpirali in spodbujali.